

OD TURBETA DO GOLIJE

J lanirano je da se napad na Turbet izvrši uoči Nove godine jer se računalo da će ga neprijatelj tada najmanje očekivati. Spoljnu odbranu Turbeta držali su domobrani, a unutrašnju ustaše sa nešto Nemaca. Odbrana Turbeta bila je vrlo dobro organizovana, betonski i zemljano-drveni bunker i bili su gusto izgrađeni, međusobno dobro vatrom povezani i sa očišćenim prostorom ispred puškarnica.

U sklopu opšteg napada brigade na Turbet, 1. bataljon je dobio zadatak da glavnim snagama zatvori pravac od Bugojna i time obezbedi nesmetan napad ostalim bataljonima, a delom snaga da napadne neprijatelja sa tog pravca. U duhu zadatka odmah se prišlo organizovanju izviđanja i prikupljanju podataka o neprijatelju. Poslednji dan pred napad bataljon se približio Turbetu. Spuštajući se niz padine Gostilja, patrola nas je obavestila da se u selu Čosići nalazi četa domobrana čiji komandir želi da se sastane sa komandantom naše jedinice. Štab bataljona je pristao na sastanak. Negde oko 13 časova na dogovoreno mesto došao je domobranski oficir sa podoficijom i jednim vojnikom. Prilikom ovog susreta upoznao nas je da je musliman, po profesiji učitelj, rodom iz okoline, da je naš simpatizer, a da su njegovi pratioci radnici Hrvati, takođe partizanski simpatizeri. Objasnio je da njegova jedinica brani spoljni deo Turbeta i ukoliko je odlučeno da se grad napada, on će vojnike svoje čete pustiti u grad na doček Nove godine, a oni vojnici koji budu ostali na položajima biće partizanski simpatizeri i neće otvarati vatru. Mi smo postavili uslove: da se ova domobranska jedinica povuče što pre sa ovih položaja, da se položaji sa pravca Varošluk — Turbet ne brane, a da se našim

jedinicama ostavi teško oružje i municija. Na kraju smo se sporazumeli da se prilikom našeg napada povuku i ne daju otpor.

Odmah po padu mraka bataljon je krenuo pravcem: s. Čosići — s. Varošluk — s. Bačvica, ostavljajući manje snage na komunikaciji Turbet — Vakuf. U toku noći jedna naša četa posela je položaj zapadno od s. Jankovići na komunikaciji Travnik — Turbet. Sa nestrpljenjem smo očekivali početak napada. Cuo se po koji puščani pucanj. To je neprijatelj razbijao strah. Već je vreme. Jedinice krenuše u napad. Borba je počela. Na našem pravcu nije bilo otpora, sem nekoliko ispaljenih metaka — samo toliko da se ocrtaju položaji i bunkerji. Borci su uskočili u prve bunkere i u njima zarobili nekoliko domobrana i zaplenili dva teška mitraljeza i veće količine municije i ručnih bombi. Ostale naše jedinice brzo su savladale odbranu i upale u varoš. Već su se rušila i uništavala postrojenja pilane, izvlačio materijal iz vojnih i fabričkih magacina. Varoš je bila potpuno osvetljena. Fabrika je bila u plamenu, a zapaljena građa na skladištima i železničkoj stanici osvetljavala je čitavu dolinu i padine Vlašića.

Posle oslobođenja Turbeta, bataljon je dobio zadatak da izvrši pokret u predeo Zijamet, s. Čardak. Ovde smo ostali 10—15 dana i izvršili nekoliko demonstrativnih napada na Bugojno. Posle smo se prebacili u s. Rastovo. Tu smo ostali desetak dana i za to vreme izvršili dva demonstrativna napada na s. Vitez. Cilj svih akcija koje su vršene iz Rastova i Zijameta bio je da se neprijatelj veže za svoje garnizone.

U skladu sa opštim zadacima početkom februara, 1. dalmatinska brigada krenula je pravcem: Gornji Vakuf — Bugojno — Prozor, a naš 1. bataljon je dobio zadatak da izvrši pokret pravcem Rastovo — G. Vakuf, napadne i oslobodi Gornji Vakuf i preseče pravce koji izvode od Bugojna ka Prozoru.

Posle usiljenog marša, po šumskom predelu pokrivenom visokim snagom, bataljon je prešao r. Vrbas, izbio južno od G. Vakufa i odmah iz marša prešao u napad. Nalet je bio tako silovit i iznenađan da se neprijatelj u paničnom bekstvu povukao ka Bugojnu ostavivši na položaju svu opremu i municiju. Posle oslobođenja G. Vakufa, 1. bataljon je sa ostalima zatvorio pravce koji izvode od Bugojna ka Prozoru. Svi pokušaji ustaša da ponovno ovladaju G. Vakufom i odbace naše snage za prva dva dana ostali su bez uspeha. Trećeg dana ustaše su prikupile jake snage i prešle u napad na 4. bataljon pravcem

Bugojno — s. Dražev Dol — Mačkovac. Posle žestoke borbe i obostranih gubitaka, taj bataljon nije izdržao napad i počeo se naglo povlačiti, te su ustaše prešle u gonjenje.

Na položaje 1. bataljona neprijatelj nije napadao, ali je pretila opasnost, ako popusti 4. bataljon, da naš bude odsečen i odbačen preko Vrbasa. Procenivši situaciju, štab 1. bataljona samoinicijativno je doneo odluku da ostavi jednu četvu u odbrani, a sa ostalim da pređe u napad pravcem G. Vakuf — Duradbegov Do. Energičnim dejstvom, 1. bataljon je naterao neprijatelja na naglo povlačenje u pravcu Bugojna. Za ovu samoinicijativu bataljon je pohvaljen od štaba 1. dalmatinske brigade.

Posle toga izvršen je pokret pravcem s. Pidriš — s. Jaklići — s. Sćit da bismo se pripremili za napad na Prozor. Prvi bataljon dobio je zadatak da se razmesti u s. Nikolići, s. Ploča, s. Mluša, jednom četom da zatvori pravac koji izvodi dolinom Rame ka Sćitu, a ostale snage da se pripreme za napad na Prozor. Štab brigade upoznao je štab bataljona da će se Vrhovni štab i lično drug Tito nalaziti u Sćitu. Jednog poslepodneva, dok smo se nalazili u s. Nikolići, javiše nam da dolazi drug Tito. Bio sam sa ostalim članovima štaba bataljona toliko zbunjen da nisam odmah shvatio šta treba da radim. Trebalo je vremena da se od velikog uzbuđenja smirimo, a drug Tito je već ulazio u zgradu gde je bio smešten štab bataljona. Ovako zbunjen izdvojio sam se od ostalih i raportirao. Raport je bio tih i nesiguran. Drug Tito me je pitao kakav zadatak ima moj bataljon i kakav je sada njegov raspored, a zatim se interesovao za borce, kako Dalmatinci podnose zimu i druge teškoće.

Uskoro je usledio i napad na Prozor. Imali smo zadatak da budemo na brigadnoj rezervi, s tim da jednom četom zatvorimo i kontrolišemo dolinu Rame. Opšti napad na Prozor počeo je 15. februara u 21 čas. U napadnoj zoni brigade bataljoni prvog ešelona uspeli su da razbiju širu spoljnu odbranu i delimično da se uklone u neprijateljski raspored. I pored donekle narušenog sistema odbrane, neprijatelj nije popuštao i što se dan više približavao bio je sve uporniji. S obzirom na to da je neprijatelj bio u utvrđenjima i da je bilo opasno dočekati dan između i ispred bunkera na brisanom prostoru, brigada se povukla na povoljnije položaje da bi predahnula i pripremila se za ponovni napad. Sledeće noći napad je ponovljen. Prvi bataljon napadao je pravcem Sćit — Prozor na utvrđenje Mlake, sadejstvujući 5. crnogorskoj brigadi. U toku ove noći Prozor

je oslobođen. To je značilo mnogo i za naše ranjenike i za slobodan put dolinom Neretve. Našim borcima i jedinicama porastao je borbeni moral, još više je učvršćena vera u sebe, u svoje snage i mogućnosti. Za uspešno izvršen zadatak u borbama za oslobođenje Prozora i pokazani heroizam, drug Tito je pohvalio sve borce i starešine 1. dalmatinske brigade.

Posle oslobođenja Prozora 1. bataljon je izvršio marš dolinom Rame i razmestio se na kratak odmor 10—15 km jugoistočno od Prozora uz zadatak da kontroliše pravac od Solakove Kule.

Usled pogoršane situacije na položajima oko Gornjeg Vakufa — Bugojno, brigada je 21. februara dobila zadatak da izvrši marš preko Prozora u pravcu G. Vakufa u cilju pojačanja odbrane našim snagama na tom delu fronta i ne dozvoli prodor neprijatelja u pravcu Prozora. Bataljon je išao usiljenim maršem na čelu brigade komunikacijom Prozor — Gornji Vakuf. Jutro nas je zateklo na Makljenu. Osvanuo je vedar dan. Teren je bio pokriven snegom i bez prirodnih zaklona. U ranim jutarnjim časovima nadletela nas je avijacija. Samo je izviđala kako bi oko podne otpočela jakim bombardovanjem naših položaja.

Kasno uveče izbili smo u rejon s. Pidriš gde smo uhvatili vezu sa delovima 7. banijske divizije. Sledećeg dana dobili smo zadatak da se sa bataljonom postavimo na komunikaciju Vakuf — Prozor i posednemo položaj isključno s. Mačkovac — uključno raskrsnica puteva u dolini Vrbasa. Levo od našeg bataljona nalazili su se delovi 7. divizije, a na Crnom vrhu naš 4. bataljon smenio je jedan bataljon 3. krajiške brigade. Već ujutru neprijatelj je pokušao da se probije preko s. Mačkovca i Pidriša ka Crnom vrhu i oslobodi tu komunikaciju. Međutim, upornom odbranom delova 7. divizije koji su inače u ovim borbama služili za primer po borbenosti i izdržljivosti a naročito po umešnosti u izvođenju odbrane, neprijatelj nije uspeo da se probije tim pravcem te je svoje napade ponavljao i sledećeg dana uz jaku podršku tenkova i avijacije. To su bile vrlo žestoke borbe i naše jedinice uspešno su im odolevale.

U ovim borbama naš bataljon je još jednom položio ispit naročito u napadu na neprijateljske tenkove. Svojom hrabrošću istaklo se više boraca, a naročito vodnik voda 1. čete Lagator koji je sa protivkolskom puškom sačekao neprijateljski tenk, ošteti ga na cesti i time sprečio dolazak drugih tenkova. Protivkolska puška bila je privremeno ojačanje našem bataljonu,

a dobijena je od jedinica 7. banijske divizije. U ovim dvodnev-
nim borbama naši borci nisu dozvolili prodor neprijatelja duž
komunikacije, ali su zato date dragocene žrtve, među kojima
je bio i vodnik Lagator.

Pošto je postojala potreba da se posedne i brani položaj
k. 915 — s. Dobrušin — s. Mračaj, 1. bataljon je dobio zadatak
da se prebaci preko Vrbasa, posedne te položaje i ne dozvoli
prodor neprijatelja desnom obalom Vrbasa ka Crnom vrhu.
Neprijatelj je ponovo otpočeo napad dolinom Vrbasa razvija-
jući dejstvo levim krilom. Ovaj napad je bio podržan sa tri
tenka i avijacijom. I pored velike nadmoćnosti, neprijatelj nije
uspeo da ovlada severozapadnim padinama tt 1291.

Sledećeg dana neprijatelj je svom žestinom napao delove
7. banijske divizije na Pidrišu i naš 4. bataljon na Crnom vrhu
(k. 1206). On je uspeo da pomeri svoj front zapadno od komuni-
kacije G. Vakuf — Prozor na liniji Crni vrh (k. 1206) — s. Pidriš
— sev. padine Kobile.

U poznatom protivudaru 3/4. marta kod G. Vakufa naš
bataljon dobio je zadatak da izvrši pokret pravcem s. Voljevac
— Crni vrh i iz marša napadne neprijatelja na Crnom vrhu.
U popodnevним časovima on je to i uradio. Međutim, borci su
bili veoma iscrpeni od napornih marševa, borbi i što nekoliko
dana nisu imali odmora. Nešto oko 19 časova bataljon je izbio
na severne padine k. 1370. Dok su se borci odmarali, štab je
ustpostavio vezu sa štabom 4. bataljona radi dobivanja poda-
taka i stvaranja plana napada. Naš 4. bataljon bio je krajnje
iscrpen u borbama na Crnom vrhu gde je pretrpeo i osetne gu-
bitke. Borci su bili izmoreni do te mere da je bilo gotovo nemo-
guće upotrebiti ih za napad. Slična situacija bila je i kod 1. ba-
taljona, naročito kod 2. čete.

Pošto je prikupio podatke, štab bataljona je doneo odluku
0 napadu na Crni vrh i to: 2. i 3. četa da izvrše napad pravcem
k. 1370 — k. 1206, a 1. četa da ostane u rezervi bataljona i da
se kreće iza 3. čete. Nešto oko 23 časa bataljon je u četnim
kolonama krenuo na polazne položaje. Izbivši pred same nepri-
jateljeve položaje, čete su se razvile u borbeni poredak ne šireći
se mnogo po frontu. Neprijatelj je, verovatno zbog umora i
uspeha u toku dana, vrlo malo pažnje posvetio obezbeđenju svo-
jih položaja. Razvijeni borbeni poredak četa upao je u neprija-
teljski raspored potpuno neopaženo. Jakom iznenadnom vatrom
1 ručnim bombama naši borci su pošli na juriš i uspešno izvr-
šili postavljeni zadatak.

Na Crnom vrhu zaplenjena je baterija topova, 50—60 konja, dosta municije i ostale opreme. Ova uspešna akcija izvedena je u pravo vreme i povratila snagu i poverenje borcima da se uspeh može postići i kad je fizička iscrpenost na granici. Za ovo je bataljon pohvaljen od štaba 1. dalmatinske brigade.

Posle opšteg protivudara naših snaga kod G. Vakufa, naš bataljon je dobio zadatak da izvrši marš u pravcu Solakove Kule i postavi se bočno radi obezbeđivanja Centralne bolnice koja se kretala dolinom Neretve. Nekoliko dana bili smo na ovim položajima pošteđeni od neprijateljskog dejstva. Tek posiednji dan imali smo manji okršaj sa Nemcima na zapadnoj obali Neretve. Dalji naš zadatak bio je da se kod Ostrošca prebacimo na levu obalu Neretve. Tada smo dobili zadatak da obezbeđujemo pravac od Konjica. Na tim položajima ostali smo nekoliko dana. Nemci su po svaku cenu pokušavali da se probiju u dolinu Idbara i da time ugroze izvlačenje naših delova iz doline Neretve. Ovde smo imali žestoke borbe. Naš bataljon, braneći ove položaje istočno od r. Idbara, uspešno je odbijao napade neprijatelja i na taj način omogućio nesmetano izvlačenje Centralne bolnice iz doline Neretve.

Posle uspešno izvršenog zadatka došla je smena našem bataljonu — bio je to bataljon 3. krajiške brigade. Mi smo se ubrzanim maršem prebacili na Boračko jezero u sastav brigade koja je bila razmeštena na ovom prostoru. Čim smo stigli brigada je izvršila pokret na jug u pravcu Zijemlja sa zadatkom da kontroliše pravac koji iz Mostara i doline Neretve izbija na Zijemlje. Veliki sneg, hladnoća i glad sve su više dolazili do izražaja. Jedina skloništa bila su od snega.

Posle oslobađanja Nevesinja naša brigada dobila je zadatak da usiljenim maršem krene pravcem: Donje Zijemlje — Kifino Selo — Gacko, radi pripremanja za napad na Gacko i Fazlagića Kulu. Naš bataljon je krenuo na marš u prvim večernjim časovima. Marš je bio dug i naporan. Samo sledeće noći imali smo mali prekid i odmor u s. Nadanićima 7 km zapadno od Gacka.

U Nadanićima je brigada dobila zadatak da napadne ustaško uporište Fazlagića Kulu. Stab brigade doneo je odluku da se glavninom snaga napad izvede pravcem s. Srđevići — Bašići — Fazlagića Kula, kako se neprijatelju ne bi dozvolilo povlačenje u planinske predele Bjelašnice. Jedan naš bataljon imao je zadatak da napada preko Gatačkog polja. Naš 1. bataljon

dobio je zadatak da u toku noći na čelu brigade izvrši marš pravcem Nadanići — Medanići i sledećeg dana izjutra napadne Fazlagića Kulu. To je bio ozbiljan zadatak jer je bilo poznato da je Fazlagića Kula spadala u najjača ustaška uporišta u Pavelićevoj državi. Kretali smo se vrlo oprezno, uvek spremni na zasede i otpor. Na samom ulazu u selo na nas je otvorena iz daljine bezopasna vatra iz nekoliko pušaka. Prolazili smo kroz selo ali muškaraca nije bilo jer su se iz straha posakrivali. Stanovništvo je bilo uplašeno našim ulaskom u selo, ali se našim pravilnim držanjem brzo otkrivilo i za kratko vreme počeli su se pojavljivati i muškarci. Mi smo se pomalo i ljutili što nije bilo otpora. Ovim je tako reći bez borbe Pavelićeva tvrđava vojnički osvojena.

Posle tog uspešno izvršenog zadatka krenuli smo ka Kobiljoj glavi. Tu smo se sukobili sa patrolama četnika i Talijana. Posle kraće borbe uspeli smo da ovladamo Kobiljom glavom.

Crnogorski četnici popa Perišića iz rejona Golije i četnički Lađevački bataljon zvani »ćoravi« ispoljili su jaku aktivnost sa pravca Golije, zbog čega smo dobili zadatak da izvršimo pokret do Višnjića dola sa zadatkom da razbijemo četničke grupice na prostoru Višnjića do, Krstac, Kazanci. Izbijanjem pod Goliju bataljon se zadržao nekoliko dana u Višnjića dolu i Krstaču, usmeravajući svoju delatnost na patroliranje, izviđanje, neposredno obezbeđenje i politički rad.

Bogdan STUPAH